

ABYUZIV MUNOSABATLAR HAQIDA. OILADA ABYUZIV ERKAKNING ROLI

*Mamasharipova Laylo Alisher qizi
Mustaqil izlanuvchi*

*“Oilaviy baxt bu – eng ulug’ saodatdir”
Shavkat Mirziyoyev*

Annotatsiya: Ushbu maqolada abyuziv munosabatlar haqida. Oilada abyuziv erkakning roli va ko’plab oilalarda uchrovchi masalalar yoritilgan.

Kalit so’zlar: Oila, ijtimoiy hayot, iqtisodiy integratsiya, abyuziv munosabatlar, makiavelizm, psixopatiya, narsisizm,

Mamlakatimizda amalga oshirib kelinayotgan keng qamrovli ijtimoiy islohotlarning mazmun-mohiyati oila manfaatlarini himoya qilish, uning jamiyatdagi muhim ijtimoiy institut va barkamol avlodni tarbiyalash o’chog’i sifatida mustahkamlash, ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy-tarbiyaviy asoslarini qo’llab-quvvatlash, oilaviy tarbiya va reproduktiv salomatlik hamda bu boradagi tizimli ishlardan tarkib topadi. Inson borki, oilada tug’iladi, voyaga yetadi. Oilalardan jamiyat tashkil topadi. Baxtli va farovon oilalar ko’paysa, jamiyat rivojlanadi.

Oila – ijtimoiy hayotning abadiyligini, avlodlarning davomiyligini, tarbiyaning uzluksizligini ta’minlaydigan, kelajak avlod, qadriyatlar tizimiga o’z ta’sirini ko’rsatadigan ijtimoiy makon. Oila erkak va ayol o’rtasidagi rasmiy nikohga asoslangan, ota-ona va farzandlar o’rtasidagi munosabatlardan tashkil topgan, jamiyatning axloqiy me’yorlari va qoidalari qo’llab-quvvatlanadigan, insoniyat madaniyatini kelajak avlodga yetkazib beradigan va uni rivojlantiradigan birlamchi ijtimoiy guruhdir. Darhaqiqat, globallashuv jarayonlarining jadallashuvi oilaviy qadriyatlarning himoya qilinishini ham kun tartibiga qo’yimoqda. Jamiyatda zamonaviy tendentsiyalar: iqtisodiy integratsiya, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining taraqqiy etishi va global Internet tarmog’ining keng quloch yoyishi bilan oilaviy munosabatlar madaniyatining pasayishi va an’anaviy qadriyatlarga nisbatan oila a’zolarida yangicha munosabatning shakllanishiga ta’sir qilmoqda. Bu esa, albatta, jamiyatimizda oilaviy qadriyatlarni mustahkamlash borasidagi ishlarni yanada kuchaytirish hamda yoshlar ongida oila muqaddasligi tushunchasini singdirib borishni birlamchi vazifa etib belgilamoqda. Ming afsuski, jamiyatda oila muqaddasligi va er-xotin o’rtasidagi iliq va samimiy munosabatlarning zarurati hamda qadriyat ekanligiga shubha tug’duruvchi ba’zi fikr va mulohazalar hamda chaqiriqlar jaranglamodaki, bu borada keskin fikr-mulohazalar bildirish zarurati tug’ilmoqda. Bunga asosiy sabablardan biri abyuziv munosabatlar desak mubolag’a bo’laydi,

Abyuziv munosabatlar — bir inson o’z juftining shaxsiy chegaralarini buzadigan, kamsitadigan, jabrlanuvchining irodasini sindirish uchun muloqotda va xatti-harakatlarda shafqatsizlikka qo’l uradigan munosabatlar. Ushbu turdagi

munosabatlarda jabrlanuvchi va tajovuzkor o'rnini o'zgartirmaydi, jabrlanuvchi bir qator sabablarga ko'ra bu munosabatlardan chiqa olmaydi.

Erkak ham, ayol ham abyuzer (zo'ravon) sifatida namoyon bo'lishi mumkin, farqlardan biri shundaki, ularning har biri o'z sherigiga turli yo'llar bilan salbiy ta'sir ko'rsatadi. Erkaklar ayollardan farqli o'laroq, jismoniy va jinsiy zo'ravonlikdan ko'proq foydalanishadi.

Abyuzerga aylanish sabablari

1. Odamda kasalliklar va ruhiy zo'riqlarning mavjudligi.
2. Bolaning ongiga va uning ichki dunyosiga halokatli ta'sir ko'rsatadigan abyuziv ota-onaning tarbiyasi.

3. Ko'p sonli komplekslar va o'ziga past baho berish .

4. Insonda ruhiy beqarorlikning mavjudligi va tajovuzkorlik, jahldorlik, boshqarishga chanqoqlik kabi ijtimoiy-salbiy shaxsiy xususiyatlarning namoyon bo'lishi. O'z-o'zini nazorat qilishning past darajasi, shafqatsizlik, zo'ravonlikni oqlash, ishonchsizlik va yolg'on gapirishga moyillikning kuchayishi ham zo'ravonning shakllanishi uchun muhim sabab bo'lishi mumkin.

5. Insonda qorong'u triada (makiavelizm, psixopatiya va narsisizm) kabi noto'g'ri shaxsiy xususiyatlarning mavjudligi. O'z maqsadlariga erishish uchun odamlar bilan muloqot qilishda ularni manipulyatsiya qilish mumkin va kerak, degan ishonch, shuningdek, o'ziga xos manipulyatsiya qobiliyatlari, shuningdek, aybdorlik hissining yo'qligi, sovuqqonlik, shaxslararo munosabatlarda suiiste'mollikning namoyon bo'lishini tavsiflaydi. Psixometrik miqyosda yuqori darajadagi psixopatiyaga ega bo'lgan, ijtimoiy me'yorlar va qoidalarni buzishga moyil bo'lgan, aldashga moyilligini ko'rsatadigan, tashvishlanish hissi past bo'lgan, shaxslararo munosabatlarda aniq takabburlik, past empatiyaga ega bo'lgan odamlar tajovuzkor munosabatlarning potentsial vakillari hisoblanadi. Abyuzerlarga narsisizm xos bo'lib, bu boshqalardan uning harakatlariga doimiy hayrat va e'tibor talab qilishda namoyon bo'ladi.

Abyuziv munosabatlarning belgilari

Rashk — abyuzer potentsial jinsiy sheriklar bilan muloqotga juda salbiy munosabatda bo'ladi: u boshqa odam haqida gapirganda o'zini yo'qotib qo'yadi, qo'ng'iroqlarni, yozishmalarni nazorat qiladi.

Ayblov — abyuzer o'z sherigini turli qiyinchiliklarda ayblashga harakat qiladi: ishdagi, oiladagi muvaffaqiyatsizliklar.

To'liq nazorat — abyuzer o'z qurbonining har bir qadamini nazorat qiladi, u doimo qayerda va kim bilan ekanligini bilishi kerak.

Beqaror kayfiyat — avvaliga abyuzer eng muloyim va do'stona odam bo'lishi mumkin, lekin agar unga yoqmagan narsa sodir bo'lsa, u darhol shafqatsiz, ruhsiz zolimga aylanadi.

Bir tomonlama tanqid — abyuzer doimo hamma narsadan, shu jumladan jabrlanuvchidan ham norozi bo'ladi, uning qanday kiyinishini, gapirishini, do'stlarini yoqtirmaydi.

Muloqotni cheklash — tajovuzkor jabrlanuvchining o'ziga yaqin va ahamiyatli bo'lgan, uning destruktiv xatti-harakatlari haqida ogohlantirishi mumkin bo'lgan odamlar bilan munosabatlarni saqlab turishiga qarshi chiqadi.

Xulq-atvorning noto'g'riligiga ishontirish- zo'ravon o'z qurbonini haqiqatni yetarli darajada idrok etmasligiga, hissiy jihatdan beqarorligiga, xotirasida muammolari borligiga, psixologik manipulyatsiya yordamida sherigini uning „g'alatiligi“ ga ishontiradi .

Doimiy aql o'rgatish va maslahat- tajovuzkor o'zini har doim haq bo'lgan yoqimsiz nazoratchidek tutadi.

Abyuzning turlari

- Jismoniy — jabrlanuvchining xulq-atvorini bo'ysundirish, tajovuzkorning talablarini bajarish uchun jismoniy kuch va zo'ravonlik, kaltaklash, hujum qilish.

- Psixologik — zo'ravonlik, shu jumladan shantaj, tahdid, turli xil manipulyatsiyalar. Ushbu tur yashirin yoki aniq shaklda o'zini namoyon qilishi mumkin.

- Iqtisodiy — jamiyatdagi ijtimoiy aloqalarni cheklash va qaram pozitsiyani yaratish uchun sherikning mablag'larini nazorat qilish.

- Jinsiy — jismoniy tahdidlar orqali sherik bilan jinsiy aloqada bo'lishga majburlash. Zo'ravon qurbonidan faqat o'z xohish va ehtiyojlarini qondirish uchun foydalanadi .

- Ijtimoiy — ommaviy axborot vositalari va internetda qo'llaniladigan professional va siyosiy yo'l. Saylovchilar, kitobxonlar, teleko'rsatuvlar tomoshabinlari, radio tinglovchilar, muxlislar, ijtimoiy tarmoqlar ishtirokchilari — guruh zo'ravonligida (jamoalar so'kinish) qatnashishga moyil bo'lganlar bilan birlashtirilishi mumkin

Jabrlanuvchining yomon munosabatlarni tark etishi qiyin bo'lgan sabablar

Jabrlanuvchi, agar u tajovuzkorning nazoratidan chiqib ketishga harakat qilsa, tajovuzkor tuni a'qib qilishidan va hayotiga tahdid solishni boshlashidan qo'rqadi. Ma'lumki, Amerika Qo'shma Shtatlarida har yili 2 million ayol o'z sheriklaridan jiddiy jarohatlar oladi Jabrlanuvchining o'z mablag'i yo'q va uni qo'llab-quvvatlashi uchun abyuzerga to'liq qaram bo'lib qolgan. Jabrlanuvchi tajovuzkorga nisbatan kuchli hissiy bog'lanishga ega Zo'ravon bilan umumiy bolalarga ega bo'lish jabrlanuvchini munosabatlarni saqlab qolishga majbur qiladi.

Zo'ravon insonni ikki yoki bir o'lchovli mavjudotlarga aylantiradi, har qanday ehtiyoj zo'ravonlikiga nisbatan ahamiyatsiz. Siz birinchi navbatda shaxs emas, balki uning oila haqidagi estetik g'oyasi uchun muammosiz ishlashi kerak bo'lgan timsolsiz, go'yo suiiste'mollikning yakuniy oqibatlarini yo'q. Etkazib bera olmasligingiz sizni ko'proq narsaga majbur qiladi. Zo'ravon "o'z mulohazalarini sherigidan ustun deb bilishga odatiy moyilligi va har qanday o'zgarishlar unga qanday ta'sir qilishiga xudbinlik bilan qaraydi, balki butun oila uchun eng yaxshi narsaga emas". "Qo'pol fikrlashning asosi erkakning sherigiga shaxsiy mulk sifatida qarashidir" va bu "o'zining kengaytmalari" yoki "uning kengaytmalari" sifatida qaraladigan bolalarga taalluqlidir. Bolalarni uning zo'ravonligiga ochiqdan-ochiq raqib bo'lib qolmasligi uchun u "ularni zo'ravonlik naqshlari va dinamikasiga bog'lashga, ularning his-tuyg'ularini manipulyatsiya qilishga va ularning sodiqligini qozonishga harakat qilishga" harakat qiladi. suiiste'molchining "buzg'unchi fikrlash tizimi, bolalar shunchaki suiiste'mol qilish vositasi sifatida o'tib ketish uchun juda vasvasaga ega" Uning egalik fikridan kelib chiqadigan yuzakilik, u bolalarga bo'lgan munosabati susayayotganini his

qilganda, har safar sahna ko'rinishida namoyon bo'ladi. U qizg'inlik bilan o'z farzandlarini "o'ziniki" deb ataydi yoki ularning kelib chiqishi yoki uniki bilan bir-biriga mos keladigan yorliq kabi arziyas o'ziga xoslikni yuklaydi. Bir kuni onam g'azablanib, bizning kelib chiqishimiz muhim emasmi yoki yo'qmi, biz ham uning farzandlari ekanligimizni ta'kidladi. Narsistik zo'ravon o'z farzandlariga hissiy jihatdan yaqin emas va ularga alohida shaxs sifatida g'amxo'rlik qilishni istamaydi, shuning uchun u ularning o'zi bilan biologik bog'lanishiga yoki har qanday o'xshashligiga yopishadi, qanchalik ahamiyatsiz bo'lsa ham, ular o'z mentalitetini qo'llab-quvvatlaydigan bolalari uning mulkidir va birinchi navbatda uni kengaytirish, va onaga har qanday galstuk ikkinchi darajali bo'lishi uchun.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Rizouddin ibn Faxriddin, Oila, T., 1991. Ochiya Bursev, Akmal Saidov.
2. Бэнкрофт, Ланди. Почему он делает это? Кто такой абьюзер и как ему противостоять, Психологический бестселлер. Эксмо-Пресс, 2020. ISBN 978-5-04-109495-9.
3. Bancroft Lundy. Why Does He Do That?: Inside the Minds of Angry and Controlling Men. Penguin Group US, 2003. ISBN 1-101-22073-2.
4. Далсегг А.. На крючке. Как разорвать круг нездоровых отношений, 2008. ISBN 978-5-9614-4268-7.
5. Yegorova M. S., Sitnikova M. A., Parshikova O. V. Adaptatsiya Korotkogo oprosnika Tyomnoy triadi // Psixologicheskie issledovaniya. — 2015. — Т. 8, № 43. — S. 1.
6. Здравомыслова О. М.. Обыкновенное зло. Исследования насилия в семье, М., 2003.
7. Ильин Е. П.. Психология агрессивного поведения. СПб.: Питер, 2014.
8. Dr. Robin Stern. The Gaslight effect. New York: Morgan road books, 2007